

Lärande genom lek

Detta är en text med teoretiska reflektioner till Nils Sundbergs reportage. Med stöd av rubrikerna och den kursiverade meningen som inleder varje avsnitt kan du se hur denna text knyter an till reportaget om *Lärande genom lek*.

Det har kommit upp ny information på dörren till Grevegårdsskolans förskoleklass. Barnens text om de försvunna Pokémonkorterna innehåller viktig information till läsaren. Barnen som skrivit skylten har funderat över vad som ska stå på den: Vilken färg är det på korten? Hur många kort är försvunna? Vilken typ av kort är det? Det är centrala upplysningar som läsaren behöver ha för att kunna identifiera korten. Barnen har tagit läsarens perspektiv i sin efterlysning. När barnen bestämt sig för innehållet på skylten måste de också urskilja vilka bokstäver de ska skriva.

När barn skriver texter kan de använda flera olika strategier för att identifiera vilka bokstäver som de ska skriva. Eftersom barnen är osäkra på hur olika bokstäver ser ut använder de sig av de texter som finns på väggarna i förskoleklassen för att identifiera den bokstav de söker. De frågar också ett annat barn om hjälp när de känner sig osäkra. I en annan situation kunde de ha frågat den vuxne om hjälp eller använt de texter som finns i böcker. I denna förskoleklassmiljö ges barnen möjlighet att själva vara aktiva och försöka komma på en lösning på sitt problem.

Det är barnens egen idé att göra en skriftlig efterlysning och de utmanas att lösa de problem som uppstår i samband med skapandet av skylten. De måste själva fundera ut vilken eller vilka strategier som de ska använda sig av. Vid det här tillfället har barnen frågat en kamrat om hjälp när de ska skriva skylten. Skyltens strategiska placering tyder på att barnen funderat över var de andra barnen bäst kan uppmärksamma den. Denna typ av textskapande innehåller både formaspekter på språket och innehållsliga aspekter. Efterlysningen speglar det gemensamma intresse som finns i förskoleklassen för Pokémonkort. På samlingen speglar barnens frågor deras intresse för att hjälpa till att reda ut vad som har hänt med korten.

I den beskrivna situationen kan vi notera att både de barn som ställer frågor och de som svarar, får utmaningar i sitt talspråk. Händelsen kräver ett *distanserat språkbruk*, vilket innebär att barnen behöver uttrycka sig på ett fylligt sätt, så att de som lyssnar förstår innebörden i det som sägs. Det samtal som utspelar sig i förskoleklassen är ett exempel på ett samtal som ställer höga talspråkliga krav på barnen. De måste kunna ta lyssnarens perspektiv och ge den information som lyssnaren behöver för att förstå budskapet. Svaren som ges leder till nya frågor allteftersom fler detaljer kring händelsen klargörs, och på så sätt får de barn som svarar tillfällen att utveckla sitt språkbruk med utgångspunkt från lyssnarens perspektiv. Förskolläraren stödjer barnen genom att sammanfatta vad som sägs, upprepar och förtydligar innehållet i samtalet.

Det är vanligt att barn i förskoleklass och fritidshem samlar på aktuella kommersiella produkter, som Pokémonkort är ett exempel på. Varje generation av barn har sin

populärkultur som vuxna ofta inte visar så stort intresse för. När barn ägnar sig åt populärkultur får de erfarenhet av symboler, bilder och texter som de har nytta av för att förstå skriftspråkets symbolspråk. De lär sig att hantera texter, ord, bokstäver och kommer i kontakt med svåra ord och lär sig om egenskaper och karaktärer, om det goda och det onda, om spelregler etc. De lär sig också mycket om bilder och bildanalys. När barnen sysslar med innehållet lär de sig också om formen på skriftspråket: hur bokstäver ser ut, hur ord stavas och hur man skriver en text.

Barnens erfarenheter utanför förskoleklassen görs till innehåll i verksamheten. Det är tydligt att barnen med utgångspunkt från sina egna intressen tillåts påverka innehållet i förskoleklassen och därmed ges de också möjligheter att fördjupa sin egen kunskap kring det som är i fokus för deras intressen.

I denna förskoleklass och fritidshemsavdelning på Grevegårdsskolan hjälper man barnen att få tillgång till de Pokémonkort som de saknar med hjälp av Internet. De äldre barn som tidigare har gått i förskoleklassen och förskolläraren ger barnen hjälp att lära sig söka efter figurerna på nätet. I aktiviteten erövrar barnen kompetens för att bli aktiva mediaskapare och producenter av kultur. De lär sig att arbeta digitalt med texter och hur man använder datorn som redskap, för att söka information och producera bilder och text.

Läs mer i artikeln *Förskola, förskoleklass, fritidshem och skola – hur ser övergångar och samverkan ut?*

Ett av barnen har idag bett om att få förevisa sina kunskaper i Speedstacking, en motorikövning som hon tränat mycket på, och hållit upp intresset för, genom en sida på nätet. Genom att involvera alla barnen i det som pågår i förskoleklassen blir det många tillfällen att skapa tal- och skriftspråkliga situationer. Det som kan sägas kan också skrivas, blir tydligt i erbjudandet till barnen att anmäla sig till kursen i Speedstacking. Vid detta tillfälle är det ett av barnen som har skrivit texten. Det är tydligt att barnet som skrivit texten förstår att bokstäverna symboliserar ljuden i det talade språket. Barnet skriver talspråkligt med enbart versaler på så sätt att hon utgår från hur ordet låter när hon försöker ljuda fram de bokstäver som hon vill skriva. Hon analyserar ljuden i det talade språket och skriver ner de ljud hon hör. Detta är en ganska vanlig strategi, då versaler är lättare för barnen att särskilja och forma eftersom de har raka linjer till skillnad mot många av gemenerna som är runda i sin form och mer lika varandra. Hon vet att hon ska avgränsa orden med mellanrum i texten. Skyltens läsbarhet är större när orden är avgränsade från varandra och bokstäverna är tydliga. Skrivkonventioner har en underordnad betydelse i detta sammanhang. Här är det budskapet som är i fokus. Barns intresse för skrivregler brukar visa sig när de är mer vana skrivare och vill utveckla skriftens grafiska utformning. Då börjar de uppmärksamma att det finns regler för hur ord stavas och intresset vänds mot frågor om detta.

I denna förskoleklass blir barnen bemötta av de vuxna med respekt för barnets intressen av olika frågor och deras skrivförsök bemöts på samma sätt som när barn lär sig tala. När ett barn börjar frambringa ljud och tala övertolkar de vuxna det budskap som barnet vill förmedla och upprepar det som barnet säger. Det är kommunikationen som är i fokus på samma sätt som barnens skrivförsök visar i det här sammanhanget. Utgångspunkten är

barnets intresse för att skriva och få fram ett budskap. Texten som barnet skriver vittnar om att det finns en delaktighet hos barnet i sitt eget lärande eftersom det handlar om en idé som hon vill omsätta. Barnet är aktivt och blir bemött av den vuxne med respekt då förskolläraren inte rättar texten utan låter barnet använda den text som hon själv har skrivit.

Det är en av förskollärarna som tillsammans med barnet har introducerat Speedstacking i förskoleklassen. Genom att se en filmsekvens på nätet har de lärt sig hur man gör. Istället för att använda de specialdesignade muggar som rekommenderas använder de vanliga plastmuggar. Barnet som erbjuder kurs i Speedstacking har tränat mycket hemma och intresset har också spridit sig till övriga barn i gruppen. Nu vill hon gärna visa vad hon kan och inbjuda fler barn att lära sig av henne. Det kunde lika väl ha varit något helt annat som varit i fokus på samlingen beroende på de intressen/aktiviteter som finns i förskoleklassen såsom trolleritricks, gåtor, Bellmanhistorier, dansuppvisning, sten/glaskulor etc. När barnen erfar att de vuxna är intresserad av deras tankar och lärdomar blir barnen också delaktiga i den lärandeprocess som pågår i förskoleklassen. Barnens inflytande över innehållet på samlingarna ökar allteftersom tiden går och de kan få ta ansvar för hela samlingen, eller delar av den tillsammans med andra barn. På så sätt får barnen erfarenhet av att förbereda sig, skriva skyltar, tänka ut ett innehåll och ta fram det material som de behöver och ta ansvar för genomförandet. När förskolläraren lämnar över till barnen så finns hon med som hjälp och stöd under hela samlingen.

Barnen tar efter de vuxnas agerande och skapar skyltar för att meddela sig. Det finns flera ”kurser” arrangerade som barnen kan anmäla sig till. Genom att de vuxna uppmuntrar barnen att erbjuda kurser stödjer de barnen att agera inför andra, berätta, visa hur de själva har lärt sig och ta ansvar för att hjälpa ett annat barn som vill lära sig.

Läs mer i artikeln *Textmiljöer!*

Att bygga vidare på leken

En stor del av arbetet i förskoleklassen på Grevegårdsskolan i Göteborg kretsar kring barnens fria lek. Förskoleklassens klassrum är inrett i olika vrår/stationer som är arrangerade så att det finns möjligheter för barnen att integrera skriftspråket i leken, vilket också är en målsättning för förskollärarna. För att leken ska bli mer strukturerad finns det en översikt av de aktiviteter som är tillgängliga under den ”fria leken” i form av skyltar med namn på alla de ”stationer” som barnen kan välja mellan. Barnen placerar skyltar med sina egna namn under en aktivitetsskylt. Det händer också att barnen skriver sitt namn själv som de hänger upp. När barnen byter aktivitet flyttar de sin namnskylt. Med hjälp av namn- och aktivitetsskyltar överförs information med hjälp av skriftspråket. Barnen lär sig genom skyltarna att använda sig av skriftspråklig information. De får en överblick över vilka aktiviteter som är tillgängliga och de ser dessutom var de övriga barnen är någonstans. Barnen är noga med att flytta sin skyltar när de byter aktivitet. På detta sätt lär sig barnen att använda skriftspråket som redskap både för att kommunicera, men också för att orientera sig och få en överblick över förskolans verksamhet och var deras kamrater leker någonstans.

Spontana läs- och skrivaktiviteter ingår som ingredienser vid många stationer, och har kommit att bli en given del av leken på förskolan. I rummet finns det stora möjligheter till eget skapande på flera sätt. Med hjälp av ett varierat utbud av djur, figurer, klossar och naturmaterial i stora plastlådor blir barnen inspirerade till fantasifulle lekar med sagoteman. När Jennifer lekt en stund vill hon ha hjälp av Birgit att skapa en saga som ska bli en bok. Det märks att det inte är första gången som Jennifer hittar på en saga. Hon bestämmer själv vilka sekvenser som ska fotograferas av förskolläraren, samtidigt som hon muntligt berättar handlingen. Det är barnet som har idén och tankarna som Birgit fotograferar. Förskolläraren får en roll som medhjälpare för att hjälpa barnet att genomföra sitt sagoprojekt. I det lagarbete som pågår är det barnet som är huvudaktör.

När fotografierna är inklistrade ska det skrivas text till de 13 bilderna som finns i boken. Allteftersom Jennifer formulerar sig skriftligt sker vissa förändringar i den muntliga versionen. Det tillkommer detaljer som gör att innehållet i sagan förändras och utvecklas. Den muntliga versionen kan ses som ett utkast och när barnet ser hur fotografierna ser ut påverkar det innehållet i sagan. Det är en tydlig inledning i sagans början med en rädd leopardunge där mamman i slutet har övervunnit de onda krafter som finns i sagan och leopardungen är trygg igen. I ett sådant här sagoskapande har förskolläraren möjlighet att bland annat uppmärksamma barnet på berättarstrukturen.

Jennifer använder konsekvent stora bokstäver (versaler) när hon skriver sin text. Det är vanligt att barn gör så när de skriver själva, eftersom de stora bokstäverna kan vara lättare att urskilja och forma än de små bokstäverna (gemener), då de är rakare i sina linjer och inte så lika varandra till utseendet (jämför b och d). Hon skriver texten i ett flöde utan mellanrum och utelämnar vissa bokstäver och när hon inte kommer på vilken bokstav det är väljer hon att *lekskriva* några av dem. I detta textskapande kan barnet också bli uppmärksam på ljuden i det talade språket (fonologisk medvetenhet).

Jennifer som har skrivit texten och vet vad där står kan läsa den. Hon säger själv att hon får hjälp av bilderna när hon nästa dag ska läsa sagan för sina kamrater på samlingen. Det är inte självklart att hon kan läsa vad hon har skrivit eftersom det är lättare för Jennifer att identifiera de ljud som hon ska skriva än att läsa en färdig text. Sagan kommer förmodligen att utvecklas ytterligare när hon "läser" den för sina kamrater.

I det här sammanhanget har Jennifer fått prova på att vara illustratör, författare och skribent. Dessutom kommer hon också att få framträda inför barngruppen när hon ska läsa sin saga. Hon får möjlighet att ta på sig rollen som en kompetent läsare och skrivare i ett lekfullt och lustfyllt sammanhang. Det är ett tillåtande klimat där alla strategier godtas, man skriver som man kan, det vet alla i förskoleklassen.

Barnen inspireras av förskollärarnas användande av skyltar i olika sammanhang såsom: olika typer av meddelanden, kom-i-håg-lappar, aktivitetsskyltar, skyltar med barnens namn etc.

I samband med att Jennifer skriver gör hon flera reflektioner över sitt eget lärande som att hon har lärt sig att *säga bokstäverna*. Det är något som hon har övat på hemma eftersom hon vill kunna dem. När barn blir uppmärksamma på det som de vill lära sig använder de omgivningen och ställer frågor, under förutsättning att de får ett sådant bemötande som stödjer deras lärandeprocess. Det kan vara föräldrar, kamrater eller andra personer i barnens omgivning utöver förskollärarna som på detta sätt spelar en viktig roll för barnen i deras process att bli skrivare och läsare.

Att ge barnen en känsla för berättarstruktur är överhuvudtaget viktigt på Grevegårdsskolan. Barnen i förskoleklassen är språkligt intresserade. De behärskar talspråket väl och har ett stort ordförråd. Här får de utmaningar i sitt muntliga berättande genom användandet av spökhistorier, Bellmanhistorier, vitsar, gåtor, rim och ramsor, folksagor och böcker som är känslolösa, humoristiska och otäcka får de möjlighet att utveckla sitt språk, men också tillfälle att diskutera grundläggande värderingar som olika typer av texter ger möjlighet till. Barnen har mycket funderingar som de vill prata om och då är texter en bra ingång. Får de dessutom dramatisera och leva ut innehållet så kan rädslor och humor bidra till bra samtal och eget skapande av berättelser. Här tillämpas grunderna för retorik. Barnen kan också leka de olika historierna och pröva på att ha olika roller. Det ger inspiration till barnens lek som kan utvecklas med näring från historier och sagor.

När barnen ska skriva egna texter kräver det en distansering till språket. Vad krävs av en text för att någon annan ska kunna läsa den och förstå vad jag har skrivit? Genom att ge barnen utmaningar i talspråket kommer också deras texter/bilder att utvecklas så att budskapet blir tydligt för en utomstående.

Språket och självförtroendet

Birgit Allard har arbetat med sexåringar i över 30 år. I förskoleklassen har man som pedagog bara eleverna under två terminer, men det är en mycket intensiv period, berättar Birgit. Genom att förskollärarna är noga med att uppmärksamma barnen på deras lärande och hur de lär sig kan de få syn på sin egen läroprocess. Det är av betydelse för barnens självförtroende att de blir medvetna om hur de lär sig och att de själva måste vara aktiva i sitt lärande, så att de inte enbart förväntar sig att det är någon annan som lära dem. I värsta fall kan de uppfatta att de är en sådan person som inte kan lära sig.

Förskollärarna har stora möjligheter att följa barnens läs- och skrivlärande med tanke på de texter som barn producerar och med vilket intresse de deltar i de aktiviteter som pågår. Utöver det löpande arbetet med barnen använder de sig av två avstämningar under hösten. Den ena består av att de följer upp om barnen kan nonsensrimma och den andra är en önskelista som barnen får skriva till tomten och på så sätt kan de ta reda på om barnen kan bortse från ett ords innehåll och se till formen (rim) och om de har förstått att det är ljuden i det talade språket som man skriver (skrivutveckling). Med dessa underlag har de möjlighet att anpassa verksamheten till barnens utveckling. Underlagen används också vid utvecklingssamtal med föräldrar.

Syftet med förskoleklassen är att den ska fungera som en ”mjuk” övergång mellan förskola och skola med en pedagogiskt överbryggande verksamhet. För att skapa kontakt

med barnen som ska börja i förskoleklassen besöker förskollärarna barnen i förskolan och bjuder in dem till skolan. Barnen kommer från flera olika förskolor och barngrupper. För att knyta an till barnens tidigare erfarenheter och få en smidig övergång till förskoleklassen har barnen med sig var sin ramsa/vers på ett papper som barnet och deras förskollärare valt ut. Verserna som barnen har med sig används som ett innehåll i början av höstterminen när alla barn är nya, genom att förskolläraren pekar på orden samtidigt hon läser för att barnen ska uppfatta att det är texten som de läser. På så sätt får barnen en mjuk start och de har med sig något som de känner igen från sin egen förskola. Barnen får också skriva brev till sina fröknar i förskolan och be dem komma och hälsa på, vilket också medverkar till kontakt och samverkan mellan de olika verksamheterna och har på så sätt kvar viss kontakt med det som varit. Barnen som går i förskoleklassen skickar i sin tur ett brev till den lärare som ska ta emot dem i skolår 1. De gamla förskoleklassbarnen besöker den nya förskoleklassen och berättar för barnen hur det är att gå i ettan och vad de brukar göra. På Grevegårdsskolan beror det på vilken lärare det är som tar emot förskoleklassbarnen i skolår 1 om det blir en kontinuitet för barnen i deras läs- och skrivlärande. En del lärare utgår från en metod eller ett speciellt läromedel. Andra lärare planerar sin undervisning på ett sätt som liknar förskoleklassens verksamhet och utgår från barnens erfarenheter, intressen och kunskaper. På så sätt upplever barnen kontinuitet eftersom de kan fortsätta att lära sig och vara delaktiga i sitt eget lärande.

Fritidshemmet fortsätter!

På eftermiddagen förvandlas förskoleklassens lokaler till fritidshem. När verksamheten övergår till fritidshem kan barnen fördjupa sina lekar och fortsätta med de lekar/aktiviteter som är påbörjats under förmiddagen. På så sätt blir det inget avbrott för barnen. Eftermiddagen avbryts endast av mellanmålet och att barnen går hem vid olika tidpunkter. Barnen har också möjlighet att leka med de barn som finns i de andra fritidshemmen i närliggande lokaler, där det också finns äldre barnen att tillgå med tanke på det utbyte som de har i sina lekar med exempelvis Pokémonkort. När dessa barn slutar i förskoleklassen kan de komma tillbaka på eftermiddagen när det är fritidshem och prata med sina tidigare förskollärare och använda datorn och fortsätta med de lekar/aktiviteter som de höll på med året innan. De kan också göra besök på raster, som de äldre barnen gör vid vårt besök för att hjälpa förskoleklassbarnen med Pokémonkort. Att föra dialoger kring korten är i fokus för de yngre barnen. De får också möjlighet att undersöka och använda skriftspråket utifrån sina egna intressen och erfarenheter. De äldre barnen brukar också läsa böcker för förskoleklassbarnen. Det har blivit en tradition som förs vidare allteftersom sexåringarna passerar genom förskoleklassen och vidare upp i skolsystemet.

Två av flickorna går runt tillsammans i klassrummet och verkar lite rastlösa, tills den ena säger:

- Jag vet. Ska jag läsa en bok för dig? En bok om djur? Det finns rikligt med böcker i klassrummet och de byts ut regelbundet med hjälp av boklådor för att barnen ska få tillgång till olika böcker. Förskollärarna i förskoleklassen kan själva påverka innehållet i boklådan. De vill gärna ha flera likadana böcker eftersom de ofta brukar sitta i smågrupper och läsa tillsammans med barnen. När alla barnen har var sin likadan bok brukar förskolläraren peka med fingret på orden allteftersom hon läser dem. Barnen brukar följa med i den egna boken och peka med sitt finger. De beställer också storbok

och lillbok från biblioteket. Förskolläraren läser storboken och barnen kan följa med i lillboken. När barnen börjar kunna läsa tycker de att det är roligt att läsa för någon annan. Även vid läsningen blir de vuxna en modell för barnen att ta efter när de själva ska läsa för något annat barn.

Dagligen läser förskollärarna folksagor för barnen i storgrupp. Då får barnen möjlighet att lyssna på innehållet i boken och själva skapa sig bilder. När förskollärarna läser böcker i mindre grupper har de också boksamtal och får veta om barnen tänker på något speciellt i boken och vilka associationer gör de när de lyssnar. Barnen kan tänka på olika saker, vilket ger dynamik i de samtal som uppstår. Innehållet hamnar i fokus och ger förskolläraren möjlighet att fördjupa frågeställningarna.

Vid en dator lite längre bort skriver en annan flicka ett mejl till sin pappa på jobbet. Det är viktigt att föräldrarna får information om hur förskoleklassen arbetar för att barnen ska förstå varför det är bra att kunna skriva/läsa och att barnen ska förstå hur de ska lära sig det. Det finns till exempel inga alfabetplanscher uppsatta som det oftast finns redan i förskolan, eftersom man inte arbetar med bokstäverna enskilt utan i ett sammanhang. Bokstäverna finns överallt i de texter som finns på väggarna. Det är inte alltid så lätt för föräldrarna att förstå hur arbetet går till, men det blir väldigt tydligt när barnen skickar e-post till sina föräldrar, även om de blir oroliga över hur barnet stavar. Det är viktigt att föräldrarna får ordentlig information om hur de ska bemöta barnens skrivförsök så att de inte börjar rätta i barnens texter.

På kontorsavdelningen fyller två elever i riktiga bankgiroblanketter med fantasisummor. I förskoleklassens lek miljö med olika typer av "lekvrår" är det möjligt för barnen att integrera skriftspråket i sin lek. Förskollärarna har skapat miljöer där skriftspråket ingår i ett socialt sammanhang och barnen kan återskapa sin omvärld och få pröva olika roller. Miljöerna är sådana som barn kan ha erfarenheter av.

I samtliga "lekvrår" finns papper och penna som en integrerad del samt andra tillbehör som kan behövas. När barnen leker kan de pröva sina erfarenheter och bearbeta intrycken de får i olika sammanhang. Lekmiljöerna i förskoleklassen är också könsneutrala. De traditionella könsrollerna ska inte styra vad flickor respektive pojkar leker.

I barnens lek i banken är det tydligt att de vet att man fyller i blanketter och att det handlar om siffror. Att chefen uppfattas som en viktig person märks i leken med blanketter och kuvert. Vårdcentralen innehåller mycket skrift med journalföring, texter på pillerburkar och receptskrivning. Med tanke på den sjukdiagnosen som ges har barnen erfarenhet av och/eller snappat upp samtal om allvarliga sjukdomar som de nu i leken kan få möjlighet att undersöka och bearbeta.

I båda dessa "lekvrår" leker barnen intensivt vid vårt besök. Genom att de använder skriftspråket har de möjlighet att dokumentera delar av leken och på så sätt pröva rollen som skrivare utan krav på korrekthet. De får erfarenheter av att skriva ord som hör hemma

i sammanhanget och de kan identifiera sig med rollen som skribent. Om de inte vet vilka bokstäver de ska skriva kan de leka att de skriver, *lekskriva/skriva på låtsas*, genom att föra pennan så som de ser att skrivare gör. I leken kan de bli uppmärksamma på detaljer som de inte tänkt på innan. Nästa gång barnen går till vårdcentralen eller banken kan deras uppmärksamhet vara riktad mot något som de undrat över i leken och som de sedan kan integrera i sin egen lek. I leken finns det också möjlighet för dem att fråga en vuxen som med utgångspunkt från barnets erfarenheter och föreställningar kan leda barnet vidare och på så sätt utveckla föreställningarna.